

HANDELINGEN VAN DE VERENIGING VOOR WIJSBEGEERTE DES RECHTS

XXXIX (TWEEDE GEDEELTE)
1954

VERSLAG
VAN DE VERGADERING GEHOUDEN OP ZATERDAG
18 DECEMBER 1954 TE 's-GRAVENHAGE

OVER
DE GERECHTIGHEID IN DE INTERNATIONALE
VERHOUDINGEN EN DE WEERSTAND, DIE ZIJ
DAAR ONDERVINDT

N.V. UITGEVERS MAATSCHAPPIJ
W. E. J. TJEENK WILLINK, ZWOLLE, 1955

*VERGADERING gehouden op 18 December 1954 te
11 uur te 's-Gravenhage in de Kleine Zittingzaal van de
Hoge Raad der Nederlanden, onder leiding van de onder-
voorzitter Prof. Dr. H. Dooyeweerd.*

De voorzitter: Ik open deze vergadering en moet beginnen met een teleurstellende mededeling.

Onze voorzitter, Prof. Vrij, heeft medegedeeld, dat hij verhinderd is deze dag hier aanwezig te zijn, omdat hij een vergadering van het bestuur van de Internationale Vereniging v. Strafrecht te Parijs moet bijwonen. In overleg met het Bestuur heeft hij mij verzocht vandaag de leiding van onze vergadering van hem over te nemen. Dit is dus de reden, waarom U vandaag mij, in plaats van hem in de Voorzitterszetel ziet. Ofschoon wij uiteraard allen de afwezigheid van onze eigenlijke voorzitter ten zeerste betreuren, hoop ik toch, dat onze bijeenkomst daarvan niet al te zeer de terugslag zal ondervinden. Ik heet U dan allen hartelijk welkom. In 't bijzonder de vertegenwoordiger van de Minister van Justitie, ons mede-bestuurslid Prof. Mr. B. H. Kazemier, terwijl ik de President van ons hoogste Rechtscollege dankzeg voor de gastvrijheid, die wij deze dag weer mogen genieten in deze zittingszaal.

Het is verheugend, dat de opkomst van leden en belangstellenden weer zo bevredigend is. In de laatste aflevering van het Juristenblad merkte de redactie bij haar aankondiging van deze vergadering op, dat de keuze van het onderwerp de verwachting wettigde, dat ook de juristen, die geen lid van deze vereniging zijn, van hun belangstelling blijk zouden geven. Daarmee is impliciet een punt aangeroerd, dat het Bestuur voortdurend bezighoudt. De aard van onze Vereniging brengt met zich, dat nog veel juristen in haar doelstelling en arbeid een aangelegenheid zien, die uitsluitend die kleine groep van onze vakgenoten aangaat, die aanleg, tijd en lust hebben, om zich met de wijsgerige vragen bezig te

houden. En ongetwijfeld is het waar, dat aan de inleidingen, die voor onze Vereniging gehouden worden, de eis moet worden gesteld, dat zij dieper tot de wijsgerige grondvragen van de rechtswetenschap doordringen dan dit in 't algemeen op een vergadering van de Ned. Juristen Vereniging mogelijk is.

Maar anderzijds is het zo, dat een rechtsphilosophische bezinning alleen vruchtbaar kan zijn, wanneer ze in het nauwste contact blijft met de vragen, die zich van uit de rechtspractijk zelve aan den jurist opdringen. Dit is een waarheid, die niets nieuws inhoudt, maar tegenwoordig algemeen wordt erkend. Belangrijker echter is het inzicht, dat de positieve rechtswetenschap zelve ons telkens weer voor het feit plaatst, dat zij, voor zover ze haar wetenschappelijk karakter wil handhaven, noodzakelijk op de rechtswijsgerige bezinning appelleert en dat het een oncritische illusie is, wanneer men meent, dat men zonder rechtswijsgerige vooronderstellingen het positieve recht werkelijk wetenschappelijk kan onderzoeken. Reeds over de vraag, wat men eigenlijk als positief recht dient te beschouwen, bestaat veel meer intrinsiek meningsverschil, dan men oppervlakkig zou vermoeden. Zodra het oude legalistisch standpunt wordt prijsgegeven, dat toch eigenlijk zelve op een oncritisch vooroordeel rustte, raken velen hier het spoor bijster en wordt vaak de verleiding sterk zich over te geven aan een naturalistisch sociologische beschouwing van het geldend recht, die tenslotte voor een eigenlijk normatief karakter van de rechtsvoorschriften geen plaats meer heeft.

Nergens is dit gevaar misschien groter dan in het volkenrecht, waar het positieve recht niet alleen een uiterst labiel en voor een goed deel fragmentarisch karakter vertoont, maar het ook dermate met de politieke machtsverhoudingen is verweven, dat telkens weer de skeptische vraag rijst, of men hier wel van positief recht in eigenlijke zin spreken kan.

Het is de onafwijsbare taak van de rechtsphilosophie hier als het critisch geweten van de rechtswetenschap te fungeren en het besef levendig te houden, dat de juristen verraad plegen tegenover het recht, waarvan zij de hoeders behoren te zijn, wanneer zij zich overgeven aan een formalistisch positivisme, dat niet anders is dan een bedriegelijke sluier, waarachter het gorgonenhoofd van het bruut geweld en de naakte eigenbaat ons tegenstaart.

Het moderne Historisme heeft alle normatieve grondslagen, waarin de vroegere generaties het positieve recht verankerden, gerelativeerd en vloeiend gemaakt in de stroom der ontwikkeling. De neo-Kantiaanse rechtsleer heeft tevergeefs getracht tegen deze vloedgolf van een ontworteld relativisme een dam op te werpen door de constantheid te poneren van de logische denkvormen, die naar haar mening eerst de rechtservaring zouden mogelijk maken. Ledig als deze denkvormen waren, konden zij zich met iedere mogelijke inhoud verbinden en tenslotte ook de meest brute machts-willekeur ijken met het stempel van het recht. Dat is de reden, waarom in het bijzonder na de beide wereldoorlogen weer een grote herleving valt te bespeuren van de eeuwenoude idee van het natuurrecht en men telkens weer teruggrijpt naar de klassieke maatstaven van de gerechtigheid, niet alleen om de last van het zo onvolkomen positieve recht te dragen, maar vooral ook om het den adeldom van een normatieve levensordering te kunnen hergeven.

Maar wanneer men dan weer tracht vanuit de hoge regionen van een droit naturel en een klassieke gerechtigheids-idee den weg naar huis te vinden in de dagelijkse practijk van het rechtsleven, dan blijkt die weg terug zo moeilijk te vinden, omdat de abstracte hoogten van de gerechtigheidsideeën een te ijle atmosfeer blijken te zijn voor de concrete rechtsverhoudingen en rechtsvragen. Zou de reden wellicht hier kunnen liggen, dat men de gerechtigheidsidee te weinig gevat heeft in den innerlijken aard van het juridisch ervaringsaspect en dat men te weinig erop heeft gelet, dat de aard van het recht zelve slechts is te vatten in den onverbrekelijken samenhang met alle andere aspecten van onze concrete ervaringswereld?

Het is in dit korte openingswoord uiteraard niet mijn taak op deze vraag dieper in te gaan.

Wat ik hier opmerkte had alleen ten doel de betekenis van het deze dag door het Bestuur aan de orde gestelde onderwerp enigszins scherper in het licht te stellen.

Dit onderwerp is in zekeren zin een concrete precisering van het vraagstuk, dat reeds in 1952 door de hoogleraren Kazemier en v. d. Ven op zo voortreffelijke wijze voor onze vereniging behandeld werd, n.l. dat i.z. de verhouding van gerechtigheid en belangenwaardering.

Het bestuur prijst zich gelukkig, dat het voor de behandeling van de concrete vraag i.z. de gerechtigheid in de internationale verhoudingen en de weerstand, die zij daar ondervindt, twee inleiders heeft gevonden die, behalve van een grote rechtswijsgerige belangstelling, ook blijk hebben gegeven met de praktijk van de volkenrechtelijke verhoudingen vertrouwd te zijn. Hun beider referaten, die U zijn toegezonden, leggen van die tweeledige oriëntering en belangstelling een sprekend getuigenis af.

Laat mij de wens mogen uitspreken, dat zij aanleiding mogen geven tot een brede, levendige en vruchtbare gedachtenwisseling.

Het is onvermijdelijk, dat zich bij deze gedachtenwisseling het principieel verschil in uitgangspunt doet gevoelen, dat zich nu eenmaal bij iedere samenspreking over de grondslagen van het recht openbaart. Aan de vruchtbaarheid van de debatten staan die principiële verschilpunten nimmer in de weg, zolang ieder van zijn standpunt slechts bereid is de feitelijke standen van zaken in het rechtsleven, waarvan men in iedere rechtswijsgerige bezinning behoort rekenschap te geven, ten volle te erkennen en tot hun recht te laten komen. Want die standen van zaken zijn voor allen dezelfde en vormen het concrete vlak waarop de uiteenlopende standpunten elkaar hebben te ontmoeten. Het spreekwoord „*Du choc des opinions jaillit la vérité*” moge dan niet letterlijk opgaan, in elk geval kunnen wij juist in deze debatten bij de confrontatie van onze principiële standpunten met de ons allen gelijklijk ter harte gaande concrete vraagstukken, elkander tot steun zijn bij het gemeenschappelijk zoeken naar waarheid en gerechtigheid.

De voorzitter geeft thans het woord aan de in de vergadering van 19 December 1953 benoemde kascommissie tot het uitbrengen van haar verslag over 1953. Overeenkomstig dit verslag wordt de rekening van de penningmeester, Jhr. Mr. C. M. O. van Nispen tot Sevenaer, onder dankzegging goedgekeurd.

Als leden der kascommissie voor het rekeningsjaar 1954 worden benoemd, Mr. H. Fortuin¹, Mr. H. Winkel, en Prof. Mr. W. G. Vegting.

¹ Mr. Fortuin heeft later in verband met verandering van ambtelijke functie bedankt. In zijn plaats heeft de wd. vz. tot lid van de kascommissie benoemd Dr. Mr. K. L. Piccardt. (Regl. art. 21.)

De aftredende bestuursleden Prof. Mr. M. P. Vrij (voorzitter) en Jhr. Mr. C. M. O. van Nispen tot Sevenaer (penningmeester, beiden wegens hun functie herkiesbaar, worden herkozen.

De voorzitter geeft nu allereerst het woord aan de inleiders voor een korte mondelinge toelichting.

Jhr. Mr. C. M. O. van Nispen tot Sevenaer. M. d. V. Sommigen zullen bij het lezen van dit, mijn praeadvies, den schrijver te optimistisch, anderen te pessimistisch in zijn visie hebben gevonden op de ontwikkeling van de verhouding tussen de volkeren.

Heeft de beduchtheid zich te laten gaan op ijdele bespiegelingen, de vrees voor wishful-thinking de schrijver geen parten gespeeld? Deze bij den lezer opkomende bedenking kan ik begrijpen. Ook mij heeft zij bezig gehouden bij dag en bij avond. Is het volkenrecht na de eerste, doch vooral na de tweede wereldoorlog niet met een ruk vooruitgegaan? Werd niet het maxiem der non-interventie voorgoed overboord geworpen; werd niet de vlag, het principe der collectieve veiligheid, op de hoogste mast geheven? Realiseren wij ons genoeg wat dit betekent? Stel Korea tegenover het onrecht den Boerenrepublieken aangedaan. Een wereld, geladen vol sympathie voor het kleine volk in Afrika's Zuidpunt, liet het geworden. Stel Korea tegenover Abyssinië. Het zedelijkheidsgehalte, de gerechtigheid van de nieuwe orde schuilt immers in het beginsel der collectieve verantwoordelijkheid. In navolging van Ambrosius hadden Augustinus, Vitoria, Grotius, de idee der collectieve verantwoordelijkheid tussen de staten als beginsel aanvaard. De staat, die het kan beletten, mag geen onrecht gedogen. Na Grotius werd deze morele norm uit het boek van het internationale recht gebannen. Consequentie was, dat het zelfgenoegzame eigen oordeel van iedere afzonderlijke staat als laatste en hoogste norm werd gebillijkt. Wat aan recht overbleef was de schijn ervan, want iedere staat op eigen kracht en inzicht aangewezen, trachtte zoveel mogelijk het recht aan zijn macht dienstbaar te maken en de ongerechtigheid te verbloemen. Met het beginsel der collectieve verantwoordelijkheid is aan de souvereiniteitswaan paal en perk gesteld. Aan de souvereiniteit, door Jessup eens geheten "the quicksand on which the foundations of traditional international law are built". Dit beduidt ongetwijfeld „groeiend

Zo rest mij dan alleen de taak de beide inleiders en de verschillende debaters hartelijk dank te zeggen voor de wijze, waarop zij tot het welslagen van deze vergadering hebben bijgedragen. De inleiders hebben elk op hun wijze zowel in hun referaat als in de beantwoording van de debaters een belangrijk licht geworpen op het aan de orde gestelde onderwerp. Men heeft de inleiding van den heer v. Nispen tot Sevenaer dezen middag gekarakteriseerd als een preek. Ik geloof dat het juister is zijn betoog een *getuigenis* te noemen in den besten zin des woords. Want het gaf uitdrukking aan een diepgewortelde overtuiging, die uiteraard niet de theoretische distantie tegenover de opgeworpen vragen kan bewaren, die aan een wetenschappelijke behandeling in engeren zin eigen is.

Maar de gerechtigheid in de internationale verhoudingen appelleert ook inderdaad op diepere motieven die het gebied der wetenschap te boven gaan.

Toch heeft ook de wetenschap in wijsgerigen zin een noodzakelijke bijdrage te leveren. Haar taak is in de eerste plaats een theoretische omlijning te geven aan de idee der gerechtigheid en haar plaats in de internationale verhoudingen aan te wijzen. Haar noodzakelijke theoretische begrenzing krijgt de gerechtigheid alleen wanneer zij wordt gevat in den zin van het rechtelijk aspect onzer ervaring. Terwijl het rechtsbegrip in de eerste plaats tot taak heeft dit juridisch aspect theoretisch te onderscheiden van alle andere aspecten onzer ervaring, heeft de gerechtigheid als *rechtsidee* de taak den innerlijken samenhang tussen recht en moraal en recht en geloof tot uitdrukking te brengen en het rechtsbegrip concentrisch te betrekken op de religieuze wortel-eenheid en den oorsprong van alle tijdelijke, relatieve normen. Daarom behoedt de gerechtigheid als *rechtsidee* het rechtsleven voor verstarring. Zij is een dynamische idee, een „idee op mars”, omdat zij, betrokken als zij blijft op het juridisch aspect onzer ervaring in zijn relatieve samenhang met alle andere aspecten onzer onvolkomen tijdelijke samenleving, nimmer de grenzen van het *betrekkelijke* kan overschrijden. Een *absolute* gerechtigheid kan nimmer binnen de tijdelijke grenzen van het juridisch aspect onzer samenleving worden verwezenlijkt. Zij is van transcendente, religieuze aard en als zodanig

identiek met het centrale liefdegebod der christelijke religie, waarin alle normatieve aspecten van ons tijdelijk leven hun diepere worteleenheid vinden.

Daarom was het een bijzondere verdienste van het referaat van Prof. Tammes, dat het getracht heeft de innerlijke begrenzing van de gerechtigheidsidee in haar betrekking tot het internationale rechtsleven tot formele uitdrukking te brengen. En zo hebben, beide inleidingen elkaar op gelukkige wijze aangevuld.

Mijn taak als plaatsvervangend voorzitter is dezen dag in bijzondere mate verlicht, doordat zich in de discussies zelve een bijzondere vorm van gerechtigheid heeft geldend gemaakt die geen leiding van boven af bleek nodig te hebben. Deze gerechtigheid bestond hierin, dat ieder debater wat zijn spreektijd betreft eenvoudig „het zijne” nam, zonder dat hem dit in een rantsoenering behoefde te worden toegemeten en daarbij toch die noodzakelijke zelfbeperking inacht nam, waardoor hij aan anderen geen schade toebreacht. Daardoor kon de evenredigheidsmaatstaf op gelukkige wijze worden geïndividualiseerd naar ieders aanleg en behoefte en kon dus de justitia distributiva in den meest concreten zin tot uitdrukking komen. Daarvoor verdienen alle sprekers van dezen dag onze bijzondere erkentelijkheid.

De vergadering wordt tegen 17 uur gesloten.